

livý diář dojmů, rozhovorů, událostí a osob a to ne snad jen šéfové missí, ale i tajemníci a přidělenci. Stejně nepostradatelný je registr zpráv, což bylo by zbytečno připomínati, kdyby právě Callières neupozornil první na výhodu přesných záznamů a stálou evidenci všech akcí vyslaneckých. Jedné věci nutno přece ještě věnovati mimořádnou pozornost, protože jeví se v ní pokrokovost Callièrova stanoviska: proti ztrnulé výlučnosti diplomatické služby doporučuje úzkou kooperaci diplomatického sboru, kooperaci, která se může přirozeně týkati pouze věcí formálních, která však jinak může působiti způsobem zúrodňujícím; zvláště dnešní doba má možnost plně oceniti význam podnětu Callièrova a budu proto míti příležitost k němu se vrátiti. Na konec shrnuje Callières znova vlastnosti, které diplomat má míti: Přírný a čestný, chladnokrevný, trpělivý, bez vášní, s klidnou a rozhodnou myslí, při tom příjemný, osvícený a do dálky vidoucí, ne natolik otevřený, aby zrazoval svou předzvídavost, s uměním naslouchati, býti spravedlivý a skromný, dbáti zvyků země a neměnití jich, svou zábavu přizpůsobovati svému povolání, a pak se může státi při jeho schopnostech a jisté oblíbě, že podaří se mu vyhladiti třeba i stáletou nenávisť. Callières sám praví: „Mohlo by se zdáti, že ideál dokonalého diplomata, který jsem vykreslil, jest příliš vysoko, než aby někým z lidí mohl býti dosažen.“ Připouští, že každý má své chyby, ale považuje za nezbytno, aby k ideálu upíraly se všechny snahy a v důsledku toho, aby diplomacie se mu víc a více blížila. Diplomata, přes to že veřejná služba je nevděčná, nesmí ztráceti myslí a nesmí jí pozbývati ani proto, že v diplomacii zřídka naskýtá se příležitost k vyniknutí.

(Pokračování.)

PROF. DR. C. HARAOUÍ:

TŘETÍ ROK SVĚTOVÉHO MARASMU.

Výroba a spotřeba.

(Dokončení.)

III. RELATIVNÍ ZNEHODNOCENÍ PRÁCE A TAYLORISMUS.

Zavedení strojů umožňujících použití přírodních sil způsobilo, že výkon lidské práce vzrostl do nepoměrných rozměrů; jak je to tedy možné, že za těchto podmínek mohou ještě lidé narážeti na překážky a nesnáze na své životní dráze, že v četných domácnostech oba manželé jsou nuceni pracovati, aby uchovali rodinu, že přece se vyskytuje na světě chudoba a bída?

Již před průmyslovým vývojem každý dělník žil ze své práce; jak si máme vysvětliti, že tak důležitá přeměna průmyslového světa nezměnila citelně také jeho existenční podmínky?

Důvod je ten, že ve složitosti svého mechanismu ztratila moderní společnost z dohledu důvod bytí práce: t. j. svoji hospodářskou užitečnost.

Je pravda, že lidské úsilí následkem technického pokroku se neúměrně zvětšilo, bylo ho však použito pro výrobu předmětů buď zcela neúčelných nebo jen poloučelných.

Nynější hospodářská stavba je nesmírně složitým mechanismem, jenž zahrnuje kromě nezbytných součástí bohatství tvořících celou spoustu zbytečných po případě také škodných organismů; to ovšem překáží celku a znesnadňuje běh mechanismu; aby se

tento těžkopádný stroj dal do pohybu je nutno vynaložiti větší úsilí, než jaké to teoreticky vyžaduje.

Je zajímavo poukázati na to, že zásady Taylora rozšířené v oblíbeném výrazu racionalisace, nesloužily ještě dosud ke studiu a zlepšení hospodářského systému: soukromé zájmy, touha po bohatství a konkurence tyto zásady uzavřely před ostatním světem; zatím co v dílnách je skutečně vzorný pořádek a metoda, světového hospodářství zmocňuje se čím dál tím více úplná anarchie.

Nejpřesvědčivější příklad tohoto rozporu podal nedávno jeden člen správního výboru Společnosti Automobil Chrysler, jenž žádal, aby majitelé automobilových vozidel odhodili svá vozidla mezi staré železo po dvou letech, aby tímto způsobem byla zažehnána hospodářská krise. Doufám, že si každý dovede představit ono plýtvání, které by vyplývalo z podobného opatření; naproti tomu představme si Chryslerovy továrny, v nichž, podle nejlepších zásad taylorismu, nesmí se ztratit ani gram hmoty, v nichž jeden dělník ani jednu minutu nesmí být nezaměstnán; za těchto okolností musíme se tázat, jak je to možné, že týž člověk pokládá spořivost a šetření za velmi dobrou vlastnost pro továrnu, zatím co prohlašuje, že by světu mohlo prospěti plýtvání.

Netvrdíme sice, že ekonomie je přesnou vědou, nemyslíme však, že jsou zde dva různé způsoby, jeden pro mechaniku a druhý pro Společnost. Jestliže taylorismus umožnil dělníkům vyšší mzdy, důvodně lze předpokládati, že tytéž zásady aplikované na světové hospodářství, umožnily by zlepšení všeobecné životní úrovně a snížily by zároveň k tomu potřebné úsilí.

Bohatství světa spočívá v součinu výrobků a služeb.

Výrobky jsou prací vtělenou do hmoty, služby jsou ale ryzí prací: obě tyto složky spolupůsobí při tom, aby život byl vůbec možný a aby byl co nejvíc pohodlný. Na základě tohoto titulu jsou hospodářsky užiteční tak robotník a dělník, jako posluha, lékař a kněz.

Avšak na druhé straně ve dnešní moderní společnosti existuje mnoho osob, jejichž práce není ani vtělena do žádného spotřebitelného výrobku a nevykonává ani žádnou službu. Tito parazitové, požadující pro své vlastní potřeby určitou část ze společného bohatství, snižují opravdivý zisk pracujících a vyvolávají určité poruchy v životě hospodářském.

Podle našeho mínění lze rozeznávat čtyři velké zdroje neužitečné práce:

Konkurence;

Soustřeďování;

Spekulace a subvencování;

Špatná organisace podniků a států.

I. Konkurence.

Tento pojem v politické ekonomii vyvolal mnoho sporů; pro liberály volná konkurence je zdrojem veškerého pokroku a klesání cen; pro socialisty naopak, volná konkurence je zdrojem anarchie a bídy.

Abychom mohli zaujmouti vůči konkurenci objektivné stanovisko, musíme se podívat na její výhody a nevýhody.

Je nesporné, že v dějinách hrála konkurence skutečně důležitou úlohu pokud se týče vývoje a pokroku: nutnost vyráběti líp a levněji byla po celé století skutečnou vzpruhou průmyslu; během čtyř válečných let, kterážto doba byla dobou nemilosrdné

konkurence mezi nepřátelskými státy, rytmus objevů a jejich praktického použití se ještě více zrychlil.

Konkurence byla tedy prospěšnou pokud se týče rychlosti průmyslového vývoje, zda však její důvod bytí zůstal ještě i dnes stejně silným?

Myslíme, že ne.

Jak jsme to již viděli v části pojednávající o výrobě, velký počet průmyslových odvětví přešel z fáze tápání do fáse udržování; pokrok, při velké většině přístrojů, vyjadřuje se dnes pouze nepatrnými změnami, jejichž význam není příliš velký.

Na druhé straně, ještě i dnes jsou na světě vědě odaní pracovníci, kteří nepotřebují vzpruhu konkurence, aby ve svých vědeckých pracích pokračovali.

Ba i u průmyslníka poznání jeho poslání vůči dělníkům a Fordova zásada „služby veřejnosti“ stačí, aby se snažil ze všech svých sil vyrábět lepší předměty a dosáhl k lepším výrobním prostředkům. Vrozená touha dělati dobré věci a obava před úpadkem dobrého jména některé značky jsou důležitými činiteli pokroku.

Příklady toho vidíme ostatně v podnicích majících povahu monopolu, v nichž není důvodu obávat se nějaké konkurence. Národní banka, železniční dráhy, tabáková režie snaží se vyhovět přáním veřejnosti a dělají všechno možné, aby zlepšily své výrobky nebo služby nebo aby snížily jejich cenu, a to bez jakéhokoliv vnějšího vlivu. Nezdá se nám tedy, že na tom vývojovém stupni průmyslu, kam jsme dnes dospěli, bylo by ještě třeba udržovati konkurenci jakožto princip pokroku.

Zbývá nám ještě otázka, jak dalece působí konkurence na snižování cen.

I v této věci, změna duševního stavu průmyslu a také samy hospodářské podmínky směřují k tomu, že tato výhoda konkurence se stává čím dál tím víc ilusorní: výrobce si denně uvědomuje, že jedná ve vlastním zájmu, když se snaží prodávat co možná největší množství svých výrobků: „služba veřejnosti“, „prodávat lacino, aby se mohlo prodávat mnoho“ a podobně jsou moderní zásady hospodářského života. Nežijeme již v době t. zv. „corners“ nebo „pools“ a nynější základní složka, podle níž se vypočítává cena určitého zboží, je jeho výrobní cena.

Obchodní zápas vlastně ohrožuje dobrou jakost zboží: neboť zákazníci mají sklon dívat se spíš na cenu zboží než na jeho hodnotu, takže výrobci se někdy vrhají na vyrábění jarmarečního zboží, t. j. šmejdu.

Konečně konkurence velmi těžce doléhá na cenu výrobní následkem ohromných výloh, k nimž dává podnět, což je jistě velmi důležitým činitelem při zvyšování cen.

Otevřeme si nějaký list veřejné soutěže: shlédneme, že pro každý podnik se přihlásilo několik konkurentů (čtyři, šest nebo i deset). Sečteme nyní práci všech inženýrů, kresličů, písařů, cestujících jednatelů, spotřebovaný papír a jiné kancelářské potřeby, poštovní výlohy, cenu telegramů atd. a toto všechno musí nést nešťastný konkurent; nyní víme do jaké míry se zvyšuje výrobní cena při každém podniku následkem této neblahé konkurence.

Když se někomu svěří provedení určitých prací, je přirozené, že tento musí hledět také k výlohám při oněch soutěžích, při nichž zvolen nebyl, kde tedy nesl výlohy bez úhrady a bez výsledku.

Zákazník může být zcela spokojen s určenou cenou; to nikterak neznamená, že kromě kupovaného zboží nemusí uhradit ohromné množství neužitečné práce.

Kromě toho chtějí-li průmyslníci, aby je veřejnost znala a k nim přicházela, musí se uchýlit k publicitě: dalšímu to výtvaru konkurence. Publicita v listech denních a

různých revuích, publicita v podobě plakátů, filmů a jiných osvětlených těles, publicita rozhlasem, agenty, výstavami a veletrhy; tato parasytní hydra, toto neustálé předražování stává se každým dnem důležitějším prvkem rozpočtu nějakého výrobce.

Konkurence také způsobila, že se v průmyslu a obchodu objevil luxus; nekonečné soupeření spočívající v tom, aby jeden vyráběl krásnější, velkolepější a novější předměty než jeho sok. Nejkrásnějšími budovami moderních měst nejsou již různé paláce a chrámy, nýbrž banky a obchodní domy. Avšak tyto mramorové hally, nádherné nářadí a imponantní kancelářské zařízení, sloužící k tomu konci, aby se to líbilo očím zákazníka a vzbudilo v něm důvěru v dotyčný podnik, toto všechno má svou ozvěnu ve všeobecných výlohách: zákazník musí draze zaplatit to právo, že se může dotýkat šeku na drahocenném stole, že může kupovati hedvábné ponožky při zvuku salonního orchestru.

Konkurence je také původem tohoto běhu po pokroku, o němž v další části dokážeme, že je prvotní příčinou všech nynějších nesnází.

Když liberální škola tvrdí, že konkurence stlačuje ceny, znamená to, že tato škola zůstala ještě na onom hospodářském stupni, kde ještě mladý průmysl neznal jiných překážek než právě zákon poptávky a nabídky; v naší době je tomu zcela naopak, situace se hodně změnila, a konkurence měla by být odsouzena co možná nejdůrazněji proto, že působí ohromnou neúčinnou práci.

Bylo by třeba udělati si přesnější obraz o rozsahu této neúčinné práce: není to jen jediné práce kancelářská a práce různých jednatelů a agentů, kteří seznamují veřejnost se zbožím konkurentního podniku, nýbrž musíme připočítati také práci výrobců papíru, inkoustu, chemických výrobků, jichž bylo použito při této zbytečné práci. Musíme k tomu připočítati ještě práci dřevorubců a horníků a všech těch, kteří zprostředkovali dopravu, zkrátka všech těch, kteří v určité míře přispěli k těžbě a zpracování surovin, které pak sloužily za nástroje této neúčinné práce; její skutečný význam je, jak vidíme, velmi těžce ustalitelný, není však pochyby, že dosahuje ohromných rozměrů.

Ostatně tato práce není jen neúčinnou, ona je také zhoubnou. Poněvadž spočívá v tom, že určité části světového bohatství se použije k neúčinným účelům. Kácí se duby našich lesů, plýtvá se petrolejem, uhlím, betonem, ničí se naše příroda a to všechno za jakým účelem? aby se vyrobily předměty, které z hlediska hospodářského mají menší cenu než mořská řasa, jež roste na úskalích mořského pobřeží.

Člověk, jenž je hnán do této konkurence svým egoismem a ambicí, nejen že pracuje bezvýsledně, nýbrž pracuje na tom, aby rozplýtvál svůj majetek; tento neplodný zápas je hospodářskou samovraždou a nesmí nás překvapovat, když svět řízený podobnými zásadami dostává se každým dnem do větších nesnází a do větší bídy.

2. Soustřeďování.

Průmyslový a obchodní vývoj působil soustřeďování obyvatelstva v určitých krajích a toto hnutí každým dnem přibývá na svém rozsahu.

Toto soustřeďování se odůvodňuje, když se vykonává na místě výroby: kraje hornické, t. j. kraje, v nichž dopravní prostředky byly skutečně nejubožejší, byly přece s to přivábiti ohromné spousty pracujících, poněvadž tento přesun obyvatelstva byl vynucen novými hospodářskými podmínkami.

Naproti tomu však toto soustřeďování obyvatelstva stává se zhoubným když je výlučně ovocem administrativní organizace: takový je případ většiny velkoměst a především Paříže.

Zda je skutečně absolutně nutným, aby banky, pojišťovny, velké průmyslové spo-

lečnosti atd., měly svoje sídlo vždy v hlavním městě? Je nesporné, že toto soustřeďování má určité výhody, tyto výhody nejsou však nikterak úměrné oné neužitečné práci, již předpokládají.

Ve velkých městech totiž, kde vzdálenost mezi bytem a pracovním místem je příliš velká, je člověk nucen používat různých dopravních prostředků nebo se musí stravovat v městě, tedy ne doma: zkrátka je člověk odkázán na spoustu služeb, jichž by v menším městě vůbec nepotřeboval, neboť zde člověk není nucen používat ani autobusů, ani tramvají, ani metra, ani restaurací, ani garáže. Z úřadu se jde pěšky domů, kde se naobědvá, a ani pro auto nemusí mít člověk skutečnou garáž, stačí mu nějaký koutek svého venkovského domu, takže se tímto způsobem ušetří ohromná spousta neužitečné práce, která kromě toho je ještě také hodně nákladnou.

Prospěch z tohoto soustřeďování je ilusorní také pro ty podniky, které si namlouvají, že z něho těží, poněvadž, třebaže v důsledku tohoto soustřeďení zaměstnaný personál je menší, je třeba naproti tomu platit mu větší mzdy vzhledem k vedlejším jeho výlohám a nesnáším plynoucím ze života v hlavním městě.

S rozpínáním měst problém urbanismu se stává ze dne na den ožehavějším: rozdělování vody, plynu, elektrického proudu, zásobování, otázky dopravy a vyklizování stávají se složitějšími a opatrování tohoto gigantického stroje vyžaduje ohromnou práci, zatím co jeho výkonnost je nepatrná. Z hlediska sociálního velkoměsto je také nesprávností, poněvadž unavuje své obyvatele, takže je třeba pomýšlet na různé instituce a nemocnice, jichž by na venkově třeba nebylo.

Soustřeďování stejně jako konkurence znamená ztrátu hodnoty, která nese část zodpovědnosti nynějších nesnází hospodářských.

3. Spekulace a subvencování.

V oběhu hodnot spekulace se jeví také jako parasyt: má totiž za účel působiti zmatky v normálních zákonech trhů ve prospěch několika málo lidí. Ceny bezcenných akcií se ženou do výšky, zatím co dobré a kvalitní akcie na své ceně pozbývají, spekuluje se na kolísání kursů, toto všechno vyžaduje určitých formalit, prací, přesunů, což tvoří z hlediska všeobecnosti ohromnou neužitečnou práci.

Nástroje této spekulace, t. j. budovy, jichž je k tomu třeba, listy, za tímto účelem vydávané atd., jsou vesměs plýtváním hodnot; není to jen neužitečnou prací, nýbrž skutečnou ztrátou pro celý hospodářský svět.

K této ryzí spekulaci můžeme připojiti, hledě na výsledky, subvence státem placené ve prospěch určitých podniků; státní subvence jsou odůvodněny a velice správné, jedná-li se o podporování obecně užitečných záležitostí, odůvodněna jest také státní podpora ve prospěch společností uměleckých, vědeckých, literárních, divadel, laboratoří, sportovních asociací atd., avšak poskytování těchto státních podpor podnikům rázu hospodářského jako plavebním společnostem, železničním drahám, letectví, poštám atd. je nesmyslné a také nebezpečné.

Dopravní prostředky, soukromé letectví, doprava korespondencí mají žít z těch, komu slouží a neměly by být odkázány ani z části na veřejnou dobročinnost.

Vidíme však, že čím dál tím víc žebrou tyto podniky stát o nějakou tu podporu, že se prohlašují za instituce všeobecné užitečnosti nebo nezbytné pro prestiž země a že pod tímto titulem důležitá část světového bohatství je poskytována těmto podnikům, sledujícím někdy skutečně bezvýznamné účely.

V naší době u všech národů je možno vidět tyto požadavky po státní subvenci, jež je moderní a chorobní formou mecenášství: avšak udělování státních podpor hlavně podnikům veřejné dopravy znamená všeobecné ochuzování světa.

Tento zjev vyvolává onu paradosální situaci, že vidíme různé společnosti v úpadku, následkem nedostatečných obchodů, které však přesto jsou podporovány státem staví nové kolosální jednotky, aby jen přivábily již velmi zředěné zástupy cestovatelů.

Povahovým rysem společným spekulaci a státnímu subvencování je toto užití všem patřících hodnot k účelům buď nepatrné nebo žádné užitečnosti: jsou to umělé prostředky vedle normálních hospodářských zásad, a proto stejně odsouzení hodné.

4. Špatná organizace podniků a státu.

Na tohoto činitele neužitečné práce se již také několikrát poukázalo a mohli bychom říci, že je to jediný činitel, proti němuž se již také v určitých případech zakročilo. Tato nemoc je totiž vnitřní nemocí podniku a proto snad lépe vyléčitelnou.

Slova jako taylorismus, racionalisace, harmonisace a pod. vyjadřují vědecký zápas proti ztracenému času, proti dvojímu zaměstnání, proti neužitečné práci vůbec.

Třebaže se tyto metody dokonale ujaly v dílnách, proniknouti jimi do administrací bylo již daleko nesnadnější úlohou.

Mezi nynějšími podniky a hlavně mezi velkými podniky jsou ještě takové, kde činnost ředitelů se projevuje pouze z dále, prostřednictvím složité hierarchie, nedokonalých organizací, bezvýznamných centralisací, soupeřením úřadů nebo osob, co přirozeně zvětšuje velmi citelným způsobem nezbytnou práci.

Po této racionalisaci není však ani stopy tam, kde by jí bylo právě nejvíc třeba, t. j. v administraci státu.

Stát představuje všeobecné výlohy Národa, pokud se totiž týče jeho reprezentace, bezpečnosti, výchovy, výstavby: vykonává sice služby, ale jeho hospodářská užitečnost je jen nepřímá.

Ze stanoviska všeobecných zájmů měl by se stát věnovati studiu těchto metod ve smyslu nejmenších výloh více než jakékoliv podniky jiné; na místě toho však vidíme, že ve státní správě rutina a spletnost často nahrazují rozum. Jednotlivé úřady se nikdy neřídí podle přirozeného lidského rozumu, nýbrž podle různých textů a předpisů složitých a často protichůdných.

Nepopíráme, že je třeba pokud možná přesných pravidel, přísného dozoru a poměrně dosti těžkopádného mechanismu ke spravování veřejných fondů, myslíme však, že by zde mohl být jakýsi celkový plán, smysl pro dohodu a koordinaci, aby se udělal konec těmto gerilám mezi jednotlivými ministerstvy a těmto nesmyslným formalitám.

Nezdá se nám nemožným pověřiti Výbor racionalisace úkolem rozebrati rozmanité fáse různých formalit, prozkoumati cenu předvídané služby dozorčí a vymýtití všechno, v jehož prospěch by nemluvil nějaký opravdu reální zájem.

Veřejnost by byla jistě velmi ráda, kdyby se stát lépe staral o hodnoty vybírané na Národu, kdyby nebyl pouze vzorem pro plýtvání a gigantickým podnikem neužitečné práce.

* * *

Konkurence, soustřeďování, spekulace a subvencování, špatná organizace, to by byli podle našeho mínění činitelé, kteří spolupůsobí při zmenšování výkonnosti lidské práce a kteří vyvolávají životní nesnáze v době, v níž by se mohlo doufat ve zlatý věk.

Potěšitelný závěrek, jenž z tohoto pojednání na první pohled vyplývá, že totiž je možno zakročit proti těmto zodpovědným činitelům, je velmi jednoduchý: jedná se jen o racionální organizaci hospodářství a zodpovědní činitelé budou omezeni na možné minimum.

Zcela jiná je situace vůči jinému důležitému činiteli znehodnocování práce, kterýžto činitel je absolutně nezávislý na rozumu a na vůli člověka: hranice pokroku.

V XIX. století, v ohromné vlně optimismu, jež dala podnět gigantickému rozmachu průmyslu, se lidstvo domnívalo, že věda je s to trvale a nepřetržitě zdokonalovati všechny novinky. Brzy se však zpozorovalo, že vyhlídky průmyslu jsou omezeny jako vyhlídky člověka a že průmyslový výkon sleduje přibližně stejnou vývojovou čáru jako výkony sportovní. Na začátku se zaznamenávají ohromující pokroky: výsledky každé nové zkoušky nechávají daleko za sebou výsledky zkoušky předcházející. Pomalu však, postupem času, rozdíl se zmírňuje, získané rekordy se jen stěží překonávají: průmysl dospěl do blízkosti asymptoty, do stavu sousedícího s nejvyšší možnou dokonalostí.

Třebaže tedy věda může rozšiřovat pole působnosti co do rozsahu, uvnitř každého odvětví vědy jsou hranice, jež nelze již překročit.

Těchto hranic jsme již dosáhli ve velkém počtu průmyslových odvětví, jako v železnicích, automobilech a snad již také v letectví.

V těchto odvětvích pokrok se stává ze dne na den nepatrnějším a nesnadnějším: stejně jako běžec na 100 metrů musí vyvinouti ohromné úsilí, chce-li získat aspoň $\frac{1}{5}$ sekundy na svém bývalém rekordu, stejně také, má-li se jen nepatrně zvýšit rychlost parníku nebo lokomotivy, výkonnost nějakého stroje nebo přesnost nějakého měřičského přístroje, je třeba čím dál tím větších prací, které již vůbec nejsou úměrny získaným výhodám. Teoreticky je tedy při každém výrobku určitý bod optima, kde vztah mezi jeho vlastní užitečností a mezi potřebnou k tomu prací dosahuje své maximální hodnoty. Přes tento bod prospěšnost vykonaného úsilí klesá zároveň s výkonností: je to tedy postupné znehodnocování práce.

Výraz „Aurea mediocritas“ zachovává tedy i v oboru hospodářství svou plnou platnost; honba po technickém pokroku může tedy způsobiti hodně škod stejně jako apetit po hodnostech a vyznamenáních.

Zkrátka špatná organizace hospodářství a nerozvážná honba po technickém pokroku snižují zisky, jaké by člověk mohl vytěžit ze své práce, a tyto omyly se projevují hmatatelným způsobem „drahým živobytím“.

Čím víc se tedy svět oddává neužitečným nebo jen málo užitečným úsilím, při nichž klamná fasáda vzbuzuje dojem užitečnosti, tím víc spěje k bídě v práci, což je pravým opakem účelu sledovaného jak hospodářstvím tak i pokrokem, to jest bohatství bez práce.

IV. POKUS O ROZLUŠTĚNÍ.

Co vyplývá ze zkoumání nesčetných léků, které se doporučovaly nebo užívaly k zakehnání spletitých nesnází, v nichž se svět točí již více než tři roky, nežli dojem neporozumění a úplné bezmocnosti?

Rozličnost a protimyslnost vyslovených náhledů, pasivní stanovisko vlád, které sledují jen události, místo aby ovládaly, negativní výsledky různých výborů, konferencí, kongresů, vyjednávání, ministerských cest, které následují po sobě bez přestávky, ne-

dávají nám velké naděje ve výsledek snah, vynaložených hospodářskými odborníky k rozřešení krise.

Podle našeho názoru vychází neúspěch teoretiků a vládnoucích činitelů z nesprávné assimilace hospodářského problému s problémem matematickým nebo fyzickým.

Problém výroby a rozdělení bohatství jest a zůstane problémem lidským, na jehož jednotlivé části se nemůže útočiti dle principů cartesianské analýzy, a který nebudou moci rozřešiti v detailech ani nejsvědomitější a nejjobratnější znalci jaké jen si můžeme představit.

Krise není otázkou mezd, měny nebo úvěru, jest to nerozlučitelný komplex, vyplývající z porušení rovnováhy, hlubokého a trvalého, mezi těmi kterými hospodářskými skutečnostmi a důmyslem, povoláním k tomu, aby je řídil.

Jediné století velkého průmyslového rozvoje do nemožna komplikovalo světovou hospodářskou strukturu. K tomu, aby se zachovala správná míra a rozumně řídil běh organizace nacházející se v stálém vývoji a v rychlém vzrůstu, bylo třeba především nestarati se o okamžitý výdělek, o skoupé zájmy a osobní otázky, bylo třeba jasné mysli a poctivosti.

Průmysl, dalek toho, aby povznesl lidské schopnosti na výši dnešních nesnází, spíše snížil intelektuální a morální hladinu lidské elity. Tam, kde řízení jistého choulostivého organismu vyžadovalo úsudek, psychologii a kulturu, dostaly se řídicí páky do rukou málovzdělaných odborníků, obdařených odvahou a ambicemi, schopných znásilňovati bohatství, ale neschopných tvořiti. A takovým lidem svěřil liberalismus na deset let, bez jakýchkoli pravidel a brzd, osudy světového hospodářství.

Taková volnost v rukou slabochů musela nutně špatně skončiti. Dnes se konečně ukazuje nemožnost a neschopnost velkého počtu obchodníků, průmyslníků a finančníků, mužů prosperity, kteří se podkuřovali ještě před třemi roky, jako nějakí polobozi.

Svět dostal z této krise to naučení, že každá svoboda není dobrá a že tak jako jest třeba výchovy v politice, jest třeba i výchovy v hospodářství.

Liberální škola byla omamujícím prostředkem pro národohospodářství. Učila po dlouhá léta grandiosním snům, nebezpečnému šílenství a dnes, dnes je to probuzení v nemocnici.

Svět, překvapen a znepokojen tímto brutálním obratem, obviňuje své hospodářské vůdce a jejich principy. Poráží své modly, spaluje to, co kdysi zbožňoval a hledá spásu v kolektivismu a v zakročení státu, kdysi předmětu to posměšků a opovržení.

Zhroucení kapitalismu podněcuje vášnivé diskuse, ve kterých na sebe narážejí různé these liberálního a socialistického hospodářství. Diskuse o těchto systémech se zdá býti bez jakéhokoli zájmu, neboť by bylo mylným se domnívati, že tyto organizační typy, na pohled nesmiřitelné, jsou odděleny nepropustnými stěnami.

Ve skutečnosti přeludy čistého liberalismu a integrálního komunismu uzavírají v sobě kontinuitu možných hospodářských stavů, která jest funkcí křivky znázorňující stupeň svobody každého jednotlivce vůči kolektivitě.

V této kontinuitě se mně jeví liberalismus s hlediska filosofického a morálního jako ideal, neboť svoboda, kterou již Lykurgos nazýval největším dobrodiním společnosti, zůstává hlavním cílem člověka. Není to konečně zvláštní, že nejzatvrzelejší obhájci politické svobody ve všech jejich formách jsou odpůrci hospodářské svobody a propagují systém nepřátelský osobní iniciativě a analogický mravenčím nebo včelím zřízením, kteréž jsou výtvorem instinktu a ne inteligence.

Připustme, že člověk obětuje svoji svobodu, jest jist, že bude míti spořádanější hospodářství, když ji obětuje thesím socialistickým nebo thesím zastávajícím intervenci státu?

My o tom pochybujeme, neboť odevzdání řízení státu by znamenalo jeho odevzdání lidu, veřejnému smýšlení, to jest opravdovému suverénu v režimech s lidovým zastoupením. Ale výsledky takového řízení v politice nás neopravňují k tomu, abychom měli velké naděje v úspěch na poli hospodářském.

Veřejné mínění se zakládá vždy na neúplných vědomostech a špatně pochopeném zájmu, neboť všude a vždy zakazuje šlechtná gesta a rozhodnutí s dalekosáhlými následky.

Jeli hospodářství řízeno státem, znamená to, že jest podrobena směrnicím udávaným měšťákem nebo příslušníkem střední třídy, který si vede ve státních záležitostech právě tak lačně, úzkoprse a malomyslně, jako ve svých vlastních záležitostech. Z toho pak vyplývá nerozhodnost a nemohoucnost v demokratickém režimu.

* * *

Bylo by třeba připojiti k tomuto řízení bez energie a rozhledu každou nezodpovědnost vůdců a každou nečinnost administrativy. Obětovati hospodářskou svobodu, odstraniti z veřejného života tuto velkou naději v úspěch, která pomáhá každému snášeti svou nynější méněcennost, neznámá to dělati dalekosáhlé ústupky ideologii, která dohromady mnoho neslibuje?

Když to všechno uvážíme, musíme doznati, že dáváme přednost tomu, aby bylo spíše hospodářství svěřeno odvážným a inteligentním jednotlivcům, kteří se již vyznamenali nějakým úspěchem, než měnivému davu méněcenných občanů. Jestliže jsou výsledky první zkoušky liberalismu málo povzbuzující, musíme snad projeviti trochu trpělivosti a blahosklonnosti, místo toho, aby se z tohoto neúspěchu dělal počáteční hřích, který odsuzuje jednotlivce k podání se tvrdé diktatuře kolektivity. Spíše, než by se svět utíkal k extrémním a nebezpečným řešením, musí se snažiti, přes všechny dnešní neshody, zachovati tento režim svobody, který nejlépe vyhovuje jeho přáním, a musí proto rozebrati příčiny svého dnešního úpadku.

Svoboda, jak jsme již řekli, vyžaduje výchovy. Mezi stupněm svobody, která bez nebezpečí může býti udělena jednotlivcům a stupněm kultury, duševní a morální ceny jednotlivců, jest úzký vztah.

Liberální doktrina by mohla býti použita bez nebezpečí v lidské společnosti, vyznačující se správným úsudkem a bezúhonnou morálkou. Její neúspěch dokazuje, že nenašla prostředí dosti připravené k jejímu přijetí.

Je tedy potřebí dvojí činnosti k tomu, aby se vyšlo z nynější konfuse a obnovil nutný vztah mezi stupněm kultury a přiznané svobody.

1. Zdvihnouti morální a intelektuální hladinu lidí a zvláště lidské elity.

2. Po dobu tohoto vývoje obmeziti trochu svobodu nerozumně udělenou doktrinou hlásající volný vývoj.

První pokus musí obnoviti v člověku přesný pojem o účelu a běhu hospodářského stroje a místa, které musí poskytnouti tvorbě a upotřebení bohatství.

S druhé strany obmezení svobody nezahrnuje jenom vetření se státu, ale vytvoření jakéhosi druhu hospodářského zákoníka, analogického desíti příkázáním zákona Mojžíšova.

Mohlo by se skutečně dáti vyniknouti několika velkým principům týkajícím se výroby a rozdělení bohatství, principům, které by měly za účel chrániti všeobecný zájem před zájmy soukromými. Stát, opatřen tímto zákoníkem, by hrál pak jen úlohu policie a spravedlnosti, která spíše mu přísluší, než řízení a autorita, a to zvláště v demokratickém režimu.

Toto rozumné řešení našich nesnází, aniž by přineslo hluboký rozvrat, aniž by obětovalo nějakou lidskou tužbu, může se přizpůsobiti pomalu dnešní situaci, aby v ní znovuzavedlo pořádek a soulad, jest možné jen v policejním liberalismu s jednotlivci více si uvědomujícími důležitost úlohy, kterou hrají, a vysoce morálně založenými.

VNITŘNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA.

A. VNITŘNÍ.

V posledních dnech se značně zvolnilo tempo politických a vládních porad, což v prvé řadě souvisí s tím, že v hospodářských otázkách, o které se hlavně jedná, stěží lze na jíti společného jmenovatele. Tím si vysvětlujeme, že z některých stran bylo žádáno, aby průběh vládních porad byl urychlen. Na tyto výtky reagoval předseda vlády Malypetr v rozpočtové rozpravě senátního výboru. Uvedl, že vláda je o dva měsíce zpožděna, ježto rozpočet, který zpravidla bývá odhlasován již v prosinci, tentokrát zaměstnává Národní shromáždění teprve v únoru, zatím co jindy má vláda pro své práce první dva měsíce v roce volné. Zdůraznil dále, že pohyblivá měna musila by vést k rozvratu, ježto by jakýkoli ústup byl znemožněn. Z aktuálních otázek uvedl ministerský předseda reformu veřejné správy, při níž dlužno uplatnit zásadu, že úřady slouží obecnstvu, ale obecnstvo může žádat od úřadů, jen co spadá do jejich kompetence. Bude třeba provésti nejprve zjednodušení práce a zmenšení počtu ústředních úřadů. Pokud jde o cenovou politiku, dlužno odstraniti nepoměr, který vykazuje na jedné straně 60% předválečného indexu a na druhé 205. Snížení úrokové míry je nezbytně nutné. Investiční program se připravuje a již koncem tohoto měsíce bude se Národní shromáždění moci zabývat příslušným návrhem zákona. V nejbližší době přistoupí vláda ku druhému dílu své cenové politiky, kartelům a nerovnoměrnostem v cenách u producentů. Ku konci zmínil se ministerský předseda o důvodech, které jej vedly ku zřízení národohospodářské sekce při ministerském předsednictvu. Při odpovědích na otázky zmínil se ministerský předseda zejména o rovnosti senátu s poslaneckou sněmovnou a upozornil, že jsme dosud neměli času vytvořiti si náležitou tradici pro formy naší demokracie.

V poslanecké sněmovně skončila rozpočtová debata, která měla slušnou úroveň, které však neodpovídala účast poslanců a jejich zájem. Proto vynořilo se několik návrhů a podnětů — počítajících i se změnou jednacího řádu — jak by bylo možno zvýšiti účast poslanců, hlavně v plenu. Hlasování o rozpočtu a asi 300 pozměňovacích návrzích trvalo několik hodin.

Výrazem toho, že vláda chce se soustřediti na otázky hospodářské, jest úmysl zříditi při předsednictvu ministerské rady národohospodářské oddělení, do něhož bude přenesena část agendy bývalého ministerstva zásobování. Další agenda bude rozdělena mezi ministerstvo financí, vnitra, a sociální péče. Přednostou národohospodářského oddělení — dle některých zpráv — má býti docent národohospodářství na technice v Praze, dr. Stocký.